

KAMU Esbo stadsmuseum (utg.), *Esbogård. Herrgården vid Kungsvägen* (Esbo, 2023). 226 s.

Martin Dackling, Lunds universitet

Det finns en lång tradition av att skildra enskilda herrgårdar i monografi- eller antologiform. Intresset för genren är lätt att förstå. Herrgårdar har varit större anläggningar och därför lättare att följa i olika källmaterial. Därtill har ägarna närmast per definition tillhört det övre samhällsskiktet, vilket gjort sitt för intresset. Att många nordiska herrgårdar skildrats i bokform är därför naturligt.

En av dessa herrgårdar – Esbogård i Nyland – har nu blivit föremål för en omfattande antologi. Det är inte första gången som Esbogårds historia skrivs. En av de tidigare ägarna, August Ramsay, publicerade i början av 1900-talet två verk som beskrev gårdens historia under 1500- och 1600-talen samt påbörjade arbetet med ett tredje band, som dock inte blev avslutat. Ramsays verk är dock en viktig förutsättning för antologin, som tar ett helhetsgrepp på gårdens historia från etablering till nutid. I antologin beskrivs därmed gårdens utveckling under 1700-talet för första gången i en längre historisk kontext.

Huvudparten av boken består av sex kronologiskt ordnade kapitel, från medeltid till 1900-talets första hälft. Därtill finns ett introducerande kapitel om herrgårdar i Norden, samt ett avslutande kapitel där kulturmiljön och bebyggelsen på och runt Esbogård skildras. Kapitelförfattarna är forskare i Finland och Sverige med olika former av historisk specialisering. Varje kapitel är försett med slutnoter som gör det möjligt att söka sig vidare. Därtill finns en avslutande förteckning över både nämnda orter och personer. Två uppslag över de viktigaste ägarfamiljernas olika medlemmar och gårdens kronologiska historia i blyxtbelysning underlättar för läsaren att hålla sig orienterad.

I inledningskapitlet tar Göran Ulväng ett helhetsgrepp över herrgårdar i Norden. Herrgården som begrepp problematiseras förtjänstfullt och Ulväng pekar bland annat på problematiken med att hitta enhetliga definitioner som fungerar

<https://doi.org/10.7557/8176>

Copyright: © 2025 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

i de olika nordiska kontexterna och hur skillnader i sociala spänningar ledde till skilda utvecklingar för herrgårdarna under 1800- och 1900-talen. Kronologin över Esbo inleds med två kapitel av Georg Haggrén, för medeltiden respektive tiden som kungsgård. Esbo har sin bakgrund i två vanliga finska bondbyar, Esboby och Mankby, som 1556 löstes in av kronan för att bilda Esbo kungsgård. Haggrén sätter in bildandet i en större kontext och visar hur intentionerna att bilda ett rikstäckande nätverk av kungsgårdar som noder för lokal förvaltning och skatteuppbörd inte realiserades i Sverige men fick betydelse i Finland, inte minst för säkra upp underhållet för krigsmakten vid rikets östra gräns. Kapitlet ger också en del jordbruksstatistiska uppgifter för Esbo under 1500-talets senare del, vilket illustrerar fogdarnas knepiga ekonomiska situation: kronan krävde i realiteten större skördar än kungsgården kunde ge, vilket skuldsatte fogden till kronan.

Det långa 1700-talet upptar en viktig plats i boken och blir också den period som senare kapitel utgår ifrån. I Kasper Kepsus kapitel behandlas Esbo under 1600- och första halvan av 1700-talet, en tid präglad av att gården kontrollerades av högadliga familjer: de la Gardie, Horn, Wrede, Wrede-Sparre. Under denna tid upplevde Esbogård ett uppsving och egendomen utvidgades kraftigt. Under andra halvan av 1600-talet räknades egendomen som en av de arealmässigt största i Finland och Fabian Wrede lät anlägga en ny huvudbyggnad i form av ett barockslott i trä som i stil minner om svenska Gripenberg. Kepsu ger en givande skildring av godset, ägarna, förvaltarna och bönderna under denna tid. Tiden 1756–1823, en tid präglad av ägarfamiljen Ramsay, skildras av Johanna Ilmakunnas och Henrika Tandefelt. Kapitlet ger en särskilt god inblick i jordäggande, äktenskap och arvsförhållanden inom familjen, men behandlar även öden för familjemedlemmarna och storskifte på godsets egendom. En intressant omständighet är att det fanns planer på att göra gården till fideikommiss genom att knyta samman en förvärvad friherrevärdighet med godset, på så sätt fideikommisset skulle tillfalla enda dottern och hennes man. Planerna gick dock om intet då godset var skuldsatt. Efter familjen Ramsay överfördes gården via äktenskap till familjen Myrberg, vars ägandetid skildras i Alex Snellmans kapitel. Här ges särskilt en intressant bild av gårdens folk under 1800-talet, då över 200 personer kan sägas ha räknats till Esbogårds verksamhet. Ägarfamiljen Myrbergs innebar flera brott i utvecklingen, både genom att arealen minskades och att ägarfamiljen inte var adlig.

Esbogård under 1900-talets första hälft skildras i Aapo Roselius kapitel. Efter ett par snabba ägarbyten blir Esbogård verktyg i politisk strid som involverade både språk och jord. Den svenskspråkiga överklassen i Finland förlorade vid denna tid sin maktställning, samtidigt som det i småbrukens tidevarv fanns ett stort sug efter mindre jordbruk. Esbogård, belägen i ett historiskt svenskspråkigt område, hamnade mitt i striden och förvärvades av ett särskilt bolag – Esbogård AB,

med målsättningen att sälja ut jordlotter till svenskspråkiga småbrukare. Även om en del jord avyttrades lyckades inte projektet och i stället såldes återstoden av Esbogård till August Ramsay, avlägset släkt med den gren av släkten som innehade gården ett drygt sekel tidigare. Därpå följde en andra storhetsperiod, då gården utvecklades och byggdes om. Familjen Ramsay var företagsledare men också politiker, vilket gjorde Esbogård till en politisk samlingspunkt. I ett avslutande kapitel drar Tryggve Gestrin några längre historiska trådar rörande kulturlandskapet runt Esbogård, där också det omgivande landskapet och parkmiljön skildras.

Boken ger ett gediget och ambitiöst helhetsintryck, inte minst genom att den är utomordentligt vackert illustrerad. Boken är lätläst men ger både fördjupningar och utblickar på ett mycket förtjänstfullt sätt. Tre mindre kritiska kommentarer ska dock nämnas. Att författarna i sina respektive kapitel valt att ge olika tyngd åt olika aspekter av herrgården – arbetsorganisationen, jordbruksproduktionen, ägarfamiljerna, herrgårdslivet – är naturligt, men kapiteln kunde ändå ha länkats samman starkare. Det saknas nästan helt hänvisningar mellan kapitlen vilket gör att helhetsblicken grumlas något, även om Gestrins avslutande kapitel delvis avhjälpas problemet. I ett omfattande verk som detta saknas också slutkapitlet. Det sista kronologiska kapitlet slutar i praktiken runt 1950, vilket gör att Esbogårds senaste 70 år blir märkligt osynliga. Slutligen saknar jag även en bild som uttryckligen visar Esbogård idag. Här har möjligen en viss hemmablindhet infunnit sig, men för den som aldrig besökt gården är det faktiskt inte helt enkelt att skaffa sig en bild över hur gården ser ut idag och en mer tydlig samtidsdokumentation hade absolut varit på sin plats.

Bokens stora förtjänst är att den genomgående sätter sitt studieobjekt, Esbogård, i relation till samtida samhällsförändringar och skiftande förutsättningar. Den blir ett prisma varigenom 1500-talets statsförvaltning, jordbruket och herrgårdslivets skiftningar kan skildras, men dess läge och betydelse ger också bilder av det finländska samhällets utveckling och konfliktytor i bredare mening.